

Автори: *Г.О. Рак*, вчитель світової літератури Славутицького ліцею,
Т.М. Гавриш, вчитель української мови та літератури
Славутицького ліцею

ТЕМА. «Я гарною була, і в тім причина смерті...»
Трагічне кохання Фауста і Маргарити, Катерини та москаля
(Трагедія Й. В. Гете «Фауст», поема Т. Г. Шевченка «Катерина»)

МЕТА: застосовуючи компаративний аналіз, порівняти жіночі образи творів Й.Гете «Фауст» та Т. Шевченка «Катерина», розкрити трагічність конфлікту «Фауст – Маргарита», «Катерина - москаль», дослідити причини трагедії героїнь; розвивати творчі й логічні здібності учнів, вміння представляти творчі напрацювання, формувати навички виразного читання, групової роботи; виховувати почуття внутрішньої свободи, щирості, відповідальності за власні вчинки.

ОБЛАДНАННЯ: портрети Й. Гете та Т. Шевченка, музичний супровід «Самотній пастух», репродукції літографій Е. Делакруа до трагедії «Фауст» і Т. Шевченка до поеми «Катерина», мультимедійна презентація на тему: «Кохання – не прокляття, а хрест...», схема, таблички з написами «психологи», «соціологи», « моралізатори», виставка книг «У коханні, як у бою, у кожного своя доля» (Т. Драйзер), костюми та реквізити.

ТИП УРОКУ: бінарний урок.

Епіграф: Як не любов, то що це бути може?

А як любов, то що таке вона?

Франческо Петрарка

I. Актуалізація опорних знань

1. Слово вчителя. (*Тихо лине мелодія «Самотній пастух».*) Німецький поет Х/Х ст. Генріх Гейне писав: «Ангели називають це небесною утіхою, чорти – пекельною мукою, люди – коханням». А відомий італійський поет епохи Відродження Фр. Петрарка запитує: «Як не любов, то що це бути може?»

2. Артистичне читання напам'ять учнем сонета №132 Фр. Петрарки.

3. Запитання до учнів:

- Яка головна думка цієї поезії? (Тема кохання).

- Яке воно, кохання, за Петраркою? (Муки, добро, зло, скорбота нищівна, солодощі...)
- А, може, хтось спробує дати визначення слову «кохання»?

Словникова робота. Великий тлумачний словник сучасної української мови за редакцією В. Т. Бусла подає таке визначення: (Слайд «Словникова робота»).

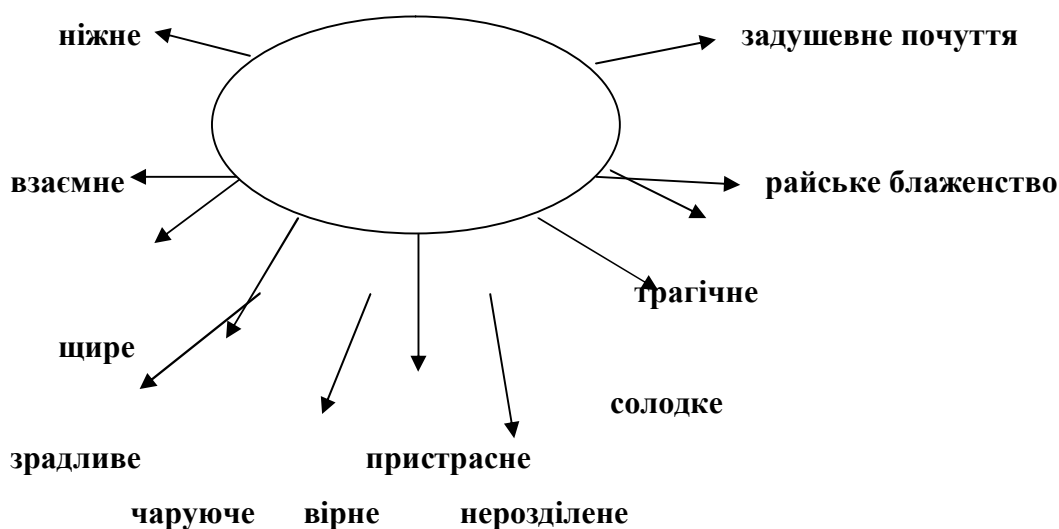
КОХАННЯ - почуття глибокої сердечної прихильності до особи іншої статі.

Покритка – дівчина, що народила позашлюбну дитину.

Москаль – офіцер царської армії.

4. **Творча робота.** За допомогою « гронування» складемо схему ознак кохання.

Я + ТИ = КОХАННЯ

2

- **Висновок:** Яких ознак більше у коханні: позитивних чи негативних? Значить, кохання, за Петраркою, - це добро. А що скажуть інші автори та їхні герої.

5. Інтелектуальна гра «Знайди пару» із застосуванням мультимедійної презентації.

(На слайдах висвічуються портрети жінок з підписами, а завдання – знайти їм чоловічу пару, назвати твір та автора).

Пенелопа - ?	(Одіссей, Гомер «Одіссея»)
Беатріче - ?	(Данте, Данте «Божественна комедія»)
Лаура - ?	(Петрарка, Петрарка «Сонети»)
Ярославна - ?	(князь Ігор, «Слово о полку Ігоревім»)
Джувльєтта - ?	(Ромео, В.Шекспір «Ромео і Джульєтта»)
Оксана - ?	(Вакула, М Гоголь «Ніч перед Різдвом»)
Катерина - ?	(москаль, Т .Шевченко «Катерина»)
Маргарита - ?	(Фауст, Й.Гете «Фауст»)

2. **Слово учителя.** Тема кохання не нова в літературі. Багато створено віршів, пісень, написано оповідань, романів, намальовано творів мистецтва, складено музики (Вчитель

указує на виставку книг під назвою: «У коханні, як у бою, у кожного своя доля» та ілюстрації до даної теми).

II. Мотивація навчальної діяльності. (Слайд «Тема, епіграф»)

Сьогодні ми перегорнемо ще одну сторінку класичної літератури, спробуємо через компаративний аналіз дослідити причини трагічного кохання героїнь творів українського письменника Т. Шевченка поема «Катерина» та німецького поета Й. Гете трагедія «Фауст», розв'язати проблемне питання: «Чи можна почуття Катерини та москаля, Маргарити та Фауста назвати справжнім коханням?» Епіграфом до уроку будуть відомі вам слова Ф. Петрарки. В аудиторії працюють творчі групи: «соціологи», «психологи», «моралісти». На листочках, які лежать перед вами, напишіть: «Чого ви очікуєте від уроку?»

III. Вивчення нового матеріалу

На попередніх уроках ми уже познайомилися з героями трагедії «Фауст». Давайте згадаємо їх. (Фауст, Мефістофель, Бог, архангели, Директор театру , поет, комічний актор). Сьогодні познайомимося ще з одним персонажем – це жінка – звати її як? Маргарита або Гретхен. Давайте нагадаємо першу зустріч Фауста з Маргаритою.

Інсценований уривок із трагедії Й. Гете «Фауст» із застосуванням мультимедійної презентації (слайд «Перша зустріч Фауста з Гретхен»).

(Фауст стоїть серед вулиці. Повз нього проходить Маргарита)

Фауст. Гарна панно! Не відмовте в честі,
Дозвольте вас додому провести. (Бере за руку).

Маргарита. Не панна я, й не гарна я,
Додому втраплю і сама.
(Випрочується і йде).

Фауст. Йй-Богу, чарівне дитя!
Таких не бачив за все життя.
Цнотлива, скромна – ангел кругом,
І трохи з перцем заразом.
Корали уст, рум'янець щік –
Я не забуду їх повік!
Очиці опустила вниз –
Аж серце пройняла наскрізь.
А як відрізала мені...
Я в неї просто в полоні.

(Через деякий час Маргарита знову проходить вулицею, де прогулюється Фауст. Він вітається з Маргаритою, та відповідає. Фауст іде за дівчиною.)

Фауст. То ти мене впізнала враз,

3

Як тільки ми зустрілися цей раз.

Маргарита. Ви ж бачили, як очі я спустила?

Фауст. І ти мені зухвальство те простила,
Що я тебе так зачепив,
Коли на вулиці зустрів?

Маргарита. Мене тоді аж кинуло у кров,
Бо зроду я ще не ходила в славі;
Я думала: невже в моїй поставі
Нечемне щось, нахабне він знайшов,
Що він до мене прямо так підходить
І жарти, мов із дівкою, заводить!
Признаюся, щось у мені в той час
Озвалось в вашу користь мимовільно;
Я гнівалась сама на себе сильно,
Що гнівалась не дуже я на вас.

Фауст. Серденько! (Бере за руки).

Маргарита. Геть те лиш! (Виривається. Зірвала квітку і обриває пелюстки.)

Фауст. Це що? Вінок плести?

Маргарита. Ні, гра така.

Фауст. (Сміється). Яка?

Маргарита. Вам все на сміх звести. (Обриває пелюстки і щось шепоче).

Фауст. Що шепчеш ти?

Маргарита. (півголосом) Любить – не любить...

Фауст. О дивний ангел краси!

Маргарита. (ворожить далі) Любить – не любить, любить – не любить...

(Зриваючи останню пелюстку, по-дитячому радіючи) Любить!

Фауст. Так, дитино! І це слово квітки

Хай буде словом Бога. Любить!

Ти знаєш, що це значить? Любить!

(Схопив її за обидві руки).

Маргарита. Я так боюсь...

Фауст. О не лякайся! Нехай мій зір,

Хай потиск рук тобі те скаже,

Що словом не сказать. (*Маргарита стискає його руки, потім випручується і тікає. Він хвилю стоїть у задумі, потім спішить за нею.*)

2. Запитання.

- Де відбулася перша зустріч Фауста з Маргаритою?
- Якою із даної сцени постала Маргарита і яким Фауст?
- Що насторожило Маргариту, коли Фауст звернувся до неї? (Назвав просту міщанку панєю, як називали вельможних дам та ще й на вулиці).
- Яке враження справила Маргарита на Фауста і Фауст на Маргариту? (*Знайдіть цитати*)

Фауст

Ах, свята невинність, простота, -
Ніяк собі ціни не пізнають.
Сумирність, лагідність –
Що краще є в природі?

Маргарита

Що б я дала, щоб хто сказав,
Який то пан мене займав!
Такий у нього пишний вид,
Одразу знать вельможний рід -
Це мов написано на чолі,
А то б не давав собі так волі.

- А яке враження Маргарита та Фауст справили на вас?

3. **Творча робота.** Випереджальне домашнє завдання (*робота в групах*): скласти сенкани, (*нагадують учні, що таке сенкан?*) який характеризував би кожного із головних героїв творів, зачитати сенкани про Маргариту та Фауста.

4

Маргарита

Романтична, наївна
Закохується, довіряє, розплачується за гріхи.
Віддається пристрасному почуттю.
Врятована Гретхен

Фауст

Розумний, передбачливий.
Шукає, мислить, кохає.
Вболіває за долю Маргарити.
Учений.

Учитель. – Як розвиваються події після першої зустрічі?

Учні. - Маргарита закохується у Фауста, ходить на побачення у садочок, розповідає йому про своє життя.

- Що ж він дізнався із її розповіді і що повідомив йому Мефістофель про Маргариту?
Маргарита зізнається Фаусту: «Душею вся твоя, коханий мій!»

- Чи такі ж пристрасті переживає і Катерина, героїня однойменної поеми Т. Шевченка?

Учні віднаходять та зачитують цитати із поеми Шевченка.

Полюбила москалика Як знало серденько

Полюбила молодого, В садочок ходила,

Поки себе, свою долю Там занастила.

Як у Маргарити, так і у Катерини побачення проходять у *садочку*. Цей фольклорний образ, який часто зустрічається в українських народних піснях, пов'язаний з дівочтвом, з дівочими переживаннями, з побаченнями. У поемі садочок буде згадуватися декілька разів. Сюди вона ходитиме уже покриткою, з сином на руках, і спогади про минуле завдаватимуть гостроїні муки, сюди прийде, коли виженуть батьки, щоб узяти грудочку землі.

- Що переживає Катерина від зустрічі з москалем?

Цитата. Кличе мати вечеряти, А донька не чує;

Де жартує з москаликом, Там і заночує.

Не дві ночі карі очі Любо цілувала...

- Яке перше враження у вас від знайомства з Катериною та її коханим?

Творчі роботи: сенкани про Катерину та москаля.

Катерина

Москаль

Чорнобрива, гарна

Молодий, препоганий

Кохає, блудить, гине

Обіцяє, обманує, відштовхує

Розчаровується у вірності москаля

Нівечить життя Катерини

Покритка

Зрадник

4. – Для більшої виразності передачі почуттів своєї героїні Гете вводить народну пісню.

(Слайд «Маргарита за прядкою».) (Зчитують учні цитати.)

Маргарита

Катерина

Я виглядаю

Візьме відра опівночі

Його в вікно,

Піде за водою,

Я дожидаю

Щоб вороги не бачили,

Його давно.

Прийде до криниці,

Ой коли б прийшов,

Стане собі під калину,

Хорош, ласкав,

Заспіває Гриця.

Пройняв очима, Словом заграв,

Виспіває, вимовляє,

Посмішкою зачарував,

Аж калина плаче.

Потиснув руку, поцілував!

Вернулася – і раденька,

На серці жаль, Мій спокій зник

Що ніхто не бачив.

І вже не вернеться Повік, повік...

До нього рветься душа моя,

Його обняти жадаю я,

І цілувати, і люблю мліть,

В його цілунках і смерть зустріть.

- Як перегукуються слова простої народної пісні Гретхен з почуттями Шевченкової Катерини?
- Яким пафосом пронизані рядки обох поетів?

5

5. Таємне кохання Маргарити до Фауста, Катерини до москаля колись стає явним.

- Яким було ставлення суспільства у давні часи в Німеччині та в Україні до жінки, яка порушила норми моралі?

Виступ соціологів з власним дослідженням.

Про безправність жінки говорить її належність до трьох К: кірхе (церква), кіндер (дитина), кюхе (кухня). Суворі закони моралі середньовічної Німеччини жорстоко карали позашлюбне народження дитини. Таку жінку відлучали від церкви і проклинали, а потім страчували.

Не менш суворі закони існували і щодо позашлюбного народження дитини в Україні. Таку дівчину називали покриткою. Їй дьогтем мазали ворота. А батьки, щоб уникнути пересудів, виганяли з дому, якщо це була навіть єдина донька у сім'ї.

- Як це відтворено у Гете та Шевченка?

Учні. а) Гретхен вперше усвідомлює свій гріх, коли, зустрівшись біля колодязя з подругою Лізхен, яка зі злорадством розповіла про Варвару - красуню, що кохалася та завагітніла, а юнак утік. Гретхен не тільки співчуває, але й усвідомлює, якою вона була несправедливою, коли засуджувала «падших» дівчат.

Гретхен. Він, певне, жениться на ній.

Лізхен. Нема дурних! Та він же зух -

Ще знайде сто таких красух;

Уже відкинувсь.

А хоч би славу і покрив,

То хлопці зірвуть з неї вінця.

А ми їй – січки під ворітця.

Фауст, освідчуючись дівчині у коханні, був переконаний, що їхнє щастя безконечне, а блаженство вічне та він помилився. Любов до Маргарити не вдовольнила його жаги пізнання. Дедалі частіше в його репліках звучить розчарування.

У цей момент автор виводить на сцену нову дійову особу – брата Маргарити – Валентина.

- Які почуття переповнюють Валентина, коли дізнається про вчинок своєї сестри, якою він колись пишався?

- Як ви гадаєте, у чому причина страждань цього героя?

(Побудова логічно завершеної розповіді учнів).

Валентин страждає від свого безсилля перед поголосом, котрий засудив любов сестри до Фауста. Якщо раніше він міг пишатися Маргаритою, то тепер соромиться її. Прийшовши на побачення до коханої, Фауст смертельно ранить Валентина у поєдинку. Помираючи, юнак провіщає сестрі трагічну долю: грішницю чекає загальна зневага. Гете дуже майстерно, лише кількома словами передає зміну у самооцінці Маргарити. Якщо спершу, відповідаючи на докір брата, вона каже: «О Господи! Мій брате...», то після його монологу звучить: «Пекельні муки! Брате мій!..» Ці слова співзвучні середньовічному повір'ю, що праведники у відчаї звертаються до Бога, а грішники – до сатани. Таким чином, героїня визнає свій гріх. Це підтверджує сцена у соборі, де знесилена муками, вона непритомніє. (Слайд «Гретхен і Злий дух»). Урешті-решт Маргарита опиняється у в'язниці.

б) «Катерина» Т. Шевченка

- Як поставилися до Катерини односельці та батьки? (Знайдіть цитату та зачитайте, прокоментуйте).

А жіночки лихо дзвонять,
Матері глузують,
Що москалі вертаються
Та в неї ночують;
« В тебе дочка чорнобрива,
Та ще й не єдина,
А муштрує у запічку
Московського сина.

6

Чорнобривого придбала...
Мабуть, сама вчила...»
Бодай же вас цокотухи,
Та злидні побили,
Як ту матір, що вам на сміх
Сина породила.

Катерина настільки захоплена своїми почуттями, що не звертає на ту славу. Вона твердо вірить, що москаль повернеться. Але людський поговір безжальний, і поет намагається пояснити, чому батьки вирішують вигнати єдину дочку з дому. У них дуже розвинене почуття честі, людської гідності, вони шанують звичаї, що не в змозі витримати людський поговір.

--- Яка доля чекає на батьків?

Осиротіли батьки з вини Катерини, сходять передчасно в могилу, бо такої ганьби вони не могли пережити. З гіркотою вимовила мати: «Оддячила!» Обпекли серце Катерини

гіркі слова батька: «Нехай тебе Бог прощає та добрії люде; молись Богу та йди собі мені легше буде».

6. Усне малювання

Змалюйте останню зустріч Фауста і Маргарити. (Слайд «Маргарита у в'язниці»)

- Де відбувається остання зустріч Фауста і Маргарити?
- З якою метою прийшов до неї Фауст?
- Чому Фауст здається їй катом? Яке це має символічне значення?
- В яких словах Маргарити розкривається вся глибина її трагедії?

Цитата. Нема мені надії на цім світі –

Впіймають скрізь, куди б я не втекла!
Ой тяжко – важко ходить попід тинням,
А ще до того з нечистим сумлінням...
Ой тяжко – важко в чужині блукати
І щогодини ждять розплати!

В останні години свого короткого життя Маргарита звертається до верховних сил:
«Боже, зжалься над рабою твоєю!»

Мефістофель, радіючи, промовляє: «Вона рокована!, але голос з неба: «Врятована!»

--- Чому голос з неба промовляє: «Врятована!»

Маргарита – жертва злої долі, Мефістофеля й жорстоких звичаїв бюргерської моралі. Вона відмовляється втекти із в'язниці разом із Фаустом, бо каючись, розуміє, що не можна втекти від себе і не можна жити з тягарем у душі. Бажання зазнати за свої гріхи пекельних мук – це початок духовного очищення грішниці.

І суспільство, і Мефістофель однаково вважають, що гріхи Маргарити не можуть бути виправдані. А Бог має на це свій погляд: грішниця, яка щиро покаялася, заслуговує не тільки прощення, а й виправдання.

7. Інценування епізоду «Остання зустріч Катерини з москалем».

- Якою була остання зустріч Катерини з офіцером? Можливо, вона була щасливішою, ніж у Маргарити?

Катерина. (Звертаючись до москаля)

Любий мій Іване!
Серце моє кохане!
Де ти так барився?
(Офіцер відвертається від неї)
Чого ж утікаєш?
Хіба забув Катерину?
Хіба не пізнаєш?

Подивися, мій голубе,
Подивись на мене:
Я Катруся твоя люба.

7

Нащо рвеш стремена?
Постривай же, мій голубе!
Дивись – я не плачу.
Ти не пізнав мене, Йване?
Серце, подивися,
Їй же Богу, я Катруся!

Москаль. Дура, отвяжися!
Возьмите прочь безумную!

Катерина. Боже мій! Іване!
І ти мене покидаєш?
А ти ж присягався!

Москаль. Возьмите прочь! Что ж вы стали?

Катерина. Кого? Мене взяти?
За що ж, скажи, мій голубе?
Кому хоч оддати
Свою Катрю, що до тебе
В садочок ходила,
Свою Катрю, що для тебе
Сина породила?
Мій батечку, мій братику!
Хоч ти не цурайся!
Наймичкою тобі стану...
З другою кохайся...
З цілим світом... Я забуду,
Що колись кохалась,
Що од тебе сина мала,
Покриткою стала...
Покриткою...який сором!
І за що я гину!

■ Які почуття переповнюють Катерину, коли вона нарешті після довгих поневірянь зустрілася з коханим? (Спочатку говорить ніжно, ніби не покритка, а кохана дружина.)

■ Чому Катерина згодна на приниження? (Думає про сина.)

Катерина промовляє: «Любий мій Іване! Серце моє кохане! Де ти так барився?»

Боса і роздягнута, з любов'ю і надією, так і полетіла вона на шлях. У ту щасливу мить молода жінка бачила тільки його, єдиного, забула про всі страждання і муки, яких зазнала через нього. Катерина в ніжних словах ніби випромінювала всю силу і жагу свого нерозтраченого кохання. Але коли вона дізнається, що офіцер утік, вдаючи, що не пізнав її, не захотів навіть глянути на сина, у молодій жінці щось надломилось, і на грані божевілля, покинувши свою дитину, Катерина втопилася у ставку:

Цитата. Прийми, Боже, мою душу,
 А ти – моє тіло!
 Чорнобрива Катерина
 Найшла, що шукала.
 Дунув вітер понад ставом –
 І сліду не стало.

Для Катерини не існує життя в соромі. За все в житті треба платити. Катерина за хвилини щастя поплатилася зруйнованими долями батьків, сина, власною.

- Свідомим чи не свідомим, на вашу думку, було рішення Катерини про самогубство?
- Чи засуджує автор героїню?

Він стверджує, що Катерина завинила. Але карати і милувати її має право лише Всевишній. Тому й ім'я її означає в перекладі з грецької – чиста, непорочна, свята (великомучениця). У поемі автор порушує низку проблем, але загальнолюдською є проблема дівочої честі, відповідальності за материнство.

8

IV. Висновок

Учитель. Отаке – то на сім світі
 Роблять людям люде!
 Того в'яжуть, того ріжуть,
 Той сам себе губить....

- Які ж причини трагічного кохання молодих жінок? (Слайд «Причини»)
- Хто винен у смерті обох героїнь?

(Висловлюються думки соціологи, психологи, моралізатори)

- Як ви оцінюєте поведінку Фауста і москаля по відношенню до жінок?
- Чи можна назвати кохання Маргарити та Фауста, Катерини та москаля справжнім?
- Як ставиться сучасне суспільство до подібних вчинків? Чи засуджує таке кохання?
- Як почували б себе Маргарита та Катерина в сучасному суспільстві?

- Який урок повинен винести кожний із даної історії?
- Які поради ви дали б обом дівчатам?

Інший час породжує іншу мораль, інші погляди на жінку. Вона не власність чоловіка, а вільна, незалежна особистість, яка спроможна будувати життя на свій розсуд. Вона самодосконала: керує фірмами, містами, її вибирають навіть президентом (у Бразилії).

Учитель. Наша розмова підійшла до завершення.

- Які враження у вас залишилися від уроку?
- Чи справдилися ваші бажання?
- Що було найцікавішим для вас?

(Учні записують свої враження на тих же листках. Звучить пісня про щасливе кохання. Зачитується отримана інформація з листочків).

V. Домашнє завдання

Підготуватися до написання творчої роботи; скласти монолог Фауста, звернений до Маргарити - групі моралістів та психологів; група соціологів пише есе « Як почували б себе Маргарита та Катерина в сучасному суспільстві?»

VI. Подяка за співпрацю. Виставлення оцінок у щоденник.